

Rónay Györggyel*

— *Mai beszélgetésünk témája valahol ott indul, ahol Szerb Antal a Pendragon legendát kezdi, hogy „születtem”. Itt tartom a kezemben műveid katalógus-céduláit, mintegy kétszáz darabot. Legszívesebben összekeverném az egészet, mint a kártyát, mert nem létezik külön műfordító, versíró, szerkesztő, prózaíró és kritikus, hanem mindez együtt, Rónay György. Mégis arra kérlek, kezdjük önálló műveiddel a beszélgetést. Az első köteted A tulipánok elhervadtak, amely 1931-ben jelent meg. Azt hiszem, egy írónak mindig az első kötete az íróvá válás kezdete. Beszélj erről a kötetedről.*

— Elég korán kezdtem írni, természetesen legkülönbözőbb hatások alatt, még a gödöllői premonstreieknél. A középiskola döntő hatást gyakorolt rám, és a középiskolánál magánál is döntőbbnek érzem a középiskolai tanárokat. Nagy tanáregyenységek tanítottak. Az osztályfőnököm hosszú időn keresztül dr. Hermann Egyed volt, aki Szekfű-tanítványnak tartotta magát, és később a szegedi egyetem tanára, történésze lett. A latintanárom Oswald Arisztid volt, akiből később igen jó nevű történész vált, nagyszerű latintanárrá, később az Országos Levéltár dolgozója. És bár nem volt tanárom, de azért kapcsolatban álltam Komorovicz Bernáttal, aki szintén egyetemen a pecsétán, a középkor és az oklevéltan professzora volt. Nagy hatással volt rám Fábián István, aki franciára tanított. A nyelvet és irodalmat egy egészen kiváló tanár, Faith Ágoston oktatta. Ő Beöthy és Riedl-tanítvány volt, aki sohasem feleltetett, hanem előadott, majd azután behívta a diákokat félévkor és év vége előtt kollokválni. Ekkor az egész anyagból kikérdezte, és ennek alapján adta a jegyet. Előadásai végtelenül érdekesek, ahogy ma is visszaemlékszem rá, egyetemi színvonalúak voltak. Így aztán nem volt nehéz ilyen felkészültséggel az egyetemen eligazodni. Hogy irodalomtörténettel is foglalkozom, és hogy Horváth Jánoshoz kerültem az egyetemre, azt elsődlegesen a premonstreieknél tulajdonítom. Tanárain nagyon jó szemmel nézték — ellentétben sok más akkori iskola tanáraival —, hogy az irodalom nagyon érdekel. Bennlakó voltam, szigorú napirenddel. A stúdiumok első felében elvégeztem az előírt leckéket, a második részben magam olvastam vagy verset írtam. Ezeket a verseket tanárain, többek között Fábián István bírálta el, aki több kitűnő irodalomtörténeti és esztétikai tanulmányt is írt. Szóval ők szolgáltak nekem tanácsokkal. Persze, ha valaki megnézi őket, azonnal kiderül, hogy naiv stílusutánzatokról van szó. De apámnak nagyon tetszettek, és érettségi után,

* A beszélgetés 1977 szeptemberében, a Petőfi Irodalmi Múzeum megbízásából készült.

elsőéves egyetemista koromban, 1931 októberében egy testes kötetben meg is jelentette őket.

— *Édesapád fizette ki a Genius Lantos kiadónak?*

— Igen. Akkoriban nemigen vállalkozott egy kiadó verseskötet megjelenítésére. Én pedig azt hittem, hogy ezzel azonnal beérkezem a magyar irodalomba. Hát nem így volt.

A nagyapám igen-igen gazdag ember volt, nagy földbirtokkal Pest megyében, Kakucson. Kakucs volt birtokainak a központja. Az édesanyám elég korán, bonyolult okokból, amelyeket ma sem látok tisztán, fellázadt a családi rémuralom ellen, amit elsősorban a nagypapa gyakorolt, és elhagyta ezt a házat. Apám 1918–19-ben részt vett részint a Károlyi-forradalomban, részint a kommünben; vádbiztos volt Dunaharasztin, ahol akkor laktunk. Ez azzal a következménnyel járt aztán, hogy másfél évig úgynevezett vizsgálati fogságban tartották a Szerb utcában. Arra még emlékszem, hogy milyen volt, amikor a Prónay-különítményesek bevonultak Dunaharasztriba, és a lakásunk bútorthuzatait föltépdesték, mert kerestek valamit. Nagypapa ezek után hazavitt bennünket bútorostól, mindenestől együtt Kakucusra. Megjegyzem, soha nem volt jó viszony apám és édesanyám családja között. Attól fogva — én akkor hat-hét éves gyerek voltam —, Kakucson éltem, majd egy évre a jezsuitákhoz kerültem Kalocsára, ahol iszonyatosan rosszul éreztem magam. Onnét második gimnáziumba Gödöllőre kerültem. Ott érettségiztem. Közben nagyapám meghalt, édesanyám is két évre rá, így a kisöcsémmel — aki rövidesen szintén meghalt — örököltem Tatárszentgyörgy mellett egy Szabadrét nevű pusztán mintegy ezer holdnyi földet, amit a vagyongekezelő gondnokom meg az apám rövid időn belül úgy megterheltek adóssággal, hogy ennek a terheit még a harmincas években is nyögtem. Számomra az, amikor a földeket elvették, megszabadított életem legnagyobb gondjától. Gazdálkodni nem akartam, az első pillanattól kezdve tanár, illetőleg irodalomtörténész vagy kritikus akartam lenni. Apám szerette volna, ha a jogi pályát választom, merthogy ő is jogász volt, és egy ilyen hanyatló birtok ügyeinek az intézéséhez a jogi képzettség nem árt. A csendes családi ellenkezés dacára beiratkoztam bölcsészetre Pesten. Premontrei tanárain tanácsára Horváth Jánost hallgattam magyar irodalomtörténetből, Gombocz Zoltánt magyar nyelvészetből, Eckhardt Sándort francia irodalomból és nyelvészetből. Náluk is tettem alapvizsgát. Horváth János lebilincselően nagyszabású és példásan szerény egyéniség volt. Már 1931-ben, amikor az egyetemre kerültem, már legendás professzor és legendás személyiség volt, akiről tudtuk, hogy Adynak a barátja volt, és hogy teljesen megújította a magyar irodalomtörténetírást, akinek az előadásai olyan élményt jelentettek, ami soha többé nem pótolható vagy soha el nem felejthető. Leginkább olyan érzésünk volt, mintha Arany János született volna újjá. És ha a magyarságnak, a legjobb értelemben vett magyarságnak a sűrítményét akarom elképzelni, akkor mindig Horváth Jánosra gondolok. Óriási kérdés volt akkoriban, könyv is jelent meg ezzel a címmel: *Mi a magyar?* Csak rá kellett nézni Horváth Jánosra, és tudtuk, milyennek kell lenni: nem kell hűbörögni, szájalni, hazafiaskodni. Az embernek állnia kell a sarat, lehetőleg nyakig bele kell ásnia magát abba, ami magyar kultúra, magyar hagyomány, magyar múlt és jelen, valóság. Éreznie kell, akkor tudja az ember. Ez nem magyarázható — élmény kérdése. Olyan írókon keresztül

közelíthető meg, mint Arany János, Petőfi, Ady, Katona József vagy Csokonai. És ahogy Horváth János ezekről előadott — az maga volt az esztétikum.

— *Eötvös-kollégista voltál?*

— Nem. Ebben az időben a nyarakat, amik az akkori egyetemi rend mellett elég hosszúak voltak, lent töltöttem Szabadréten a tanyánkon, és megvallom, hogy nagyon szerettem — nem a gazdaságot — magát a Kiskunságot, a beláthatatlan síkságot, ahol csak kunhalom-féle kis akácós dombok voltak. Ezeket hegyeknek nevezték. Ezek részben szélhordta homokbuckák, részben pedig valóban régi, avar-kori vagy kun temetkezési helyek. Gyerekkorom színhelye — megírtam ezt több regényben is — egy nagy-nagy kastély volt, amelynek az egyik része még Grassalkovich-vadászkastély volt valaha, aztán a nagyapám a századforduló táján hozzáépített egy igen tágas, modernebb részt. Mi gyerekek meglehetősen kicsapva éltünk a kastély végében, nem sokat törődtek velünk. Ha jöttek a vendégek, fölöltöztettek, elővezettek — egyébként ma is viszolyogva gondolok a tejbegríz-vacsorákra, arra a teljesen érthetetlen dologra, hogy míg lent az ebédlőben a háziak és az egy-két-három-öt vendég végigettek bőséges ebédeket, vacsorákat. Mi viszont valamilyen rejtélyes nevelési vagy fegyelmezési oknál fogva nem kaptunk süteményt. Úgyhogy a kastélybeli cselédnők a kötényük alatt hozták fel nekünk az elcsent almáspite-darabokat. Ha lehetett, inkább megszöktem, kimentem a majorba, a majori gyerekekkel játszani, mert rühelltem a magányt gyerekkoromban. Nagyon szerettek, máig emlékeznek rám. De ezért a nagyamától, aki a maga módján nagyon szeretett, nagy pofonokat kaptam. Pedig én nagyon jól éreztem magam velük. Nem azért, mert most utólag visszatekintve mit tudom én, micsoda szociális meg egyéb érzések ébredtek bennem; gyerek voltam, játszótársakat kerestem.

— *Életrajzi regényt írtál. Mely regényedben szerepelnek ezek a mozzanatok?*

— Ezek a mozzanatok csak közvetve kerültek regényeimbe. Nagyapám halála a témája *A nábob halála* című regényemnek, amelyben halálának néhány napja, temetése szerepel. Majd az ezt követő idők, a kiskamaszkor élményei, és a belső csírázása annak, hogy író akarok lenni. Ez is témája többek között *A nábob halála* folytatásának, a *Képek és képzelgéseknek*. Ez utóbbi regényem költőzködési zűrzavar folytán több évig pihent annak idején 1960 táján a Magvető Kiadó egyik fiókjában, míg véletlenül elő nem került. Én soha nem szoktam utánajárni annak, hogy mikor adják ki a műveimet. Végül kiadták. Én akkoriban ezt a könyvet négy-öt kötetre terveztem. Önálló regényekből állt volna, amelyek azonban laza kapcsolatban vannak egymással. Ekkora szünet után persze elmaradt a *Képek és képzelgések* folytatása. Ha lesz még rá időm, akkor esetleg felveszem az elveszített fonalat, és egy későbbi szakaszát dolgozom fel az életemnek, de nem úgy, hogy én vagyok a hőse, hanem hogy magamat is igyekszem eltávolítva és objektíven szemlélni, nem pedig az önéletrajzi regényeknek a számomra nem túl rokonszenves szubjektivitásával. És azután tervezek még egy kötetet, de az valahol már a síron túli kódokban van.

Szóval *A tulipánok elhervadtak* című igen rossz, Mécs Lászlótól Illyés Gyuláig minden hatást tükröző kötettel indultam. De tulajdonképpen „pályámat” az aradi *Vasárnap* című lapnál kezdtem. Ez a minoriták nagyon jó, képes

családi lapja volt, és oda sokáig rendszeresen írtam. A szerkesztőség tagjai kedveltek engem, és szabad kifutást biztosítottak a számomra.

— *Ez a harmincas évek elején volt?*

— A húszas évek második felében és harmincas évek elején. Már bölcsész-hallgató koromban is írtam kritikákat meg esszéket a *Vasárnapba*.

— *Kikről írtál kritikát a Vasárnapba?*

— Egyre emlékszem: Krúdy Gyuláról írtam esszét, mert már akkor is rettentően szerettem.

— *Nézzük egy másik művedet. A Híd című versciklusod Nietzsche Zarathust-rájának a hatása alatt áll. Mikor született?*

— 1932-ben. Nagyon fiatal, 18–19 éves voltam, és rendkívül erősen hatott rám Nietzsche stílusa, és a zarathustrai szimbolika. Mindazonáltal ez nem Zarathustra, hanem ellen-Zarathustra, de Zarathustra modorában megírt mű. Mértéktelenül fölnagyítva ábrázoltam benne egy fiatalembernek konfliktusokkal terhes viszonyát az élethez, a Városhoz — nagy V-vel —, természetesen. Ez meglehetősen vékony kötet, inkább versciklus. Ez után következett a *Katolikus verses zsoltár-fordítások a 19. században* című tanulmányom. Filológiaiilag sem rossz ahhoz képest, hogy milyen taknyos voltam, amikor írtam. Aztán *Pázmány magyar elődei*, ez egy hat lapból álló különlenyomat. A barokk korról sokat foglalkoztam; mind a Pázmány előtti, mind a pázmányi korról: Telegdyvel, Monoszlaiával, Pécsi Lukáccsal stb. Ezt követi 1936-ban Pécsi Lukács a *Szűzek koszorúja* című művéről szóló szellemtörténeti modorban megalapozott tanulmányom.

— *Találkozott ezirányú érdeklődéssel francia tanulmányaiddal is?*

— Később foglalkoztam behatóbban a francia reneszánszsal. Az egyetemen inkább csak a tananyagot sajátítottam el, amit Eckhardt keményen megkövetelt tőlünk. De már akkor nagyon érdekelt a francia irodalom. A szakdolgozatomat furcsa módon Voltaire-ről írtam. Ez is jellemző ironikus gesztusa volt Eckhardt Sándornak, akivel később igen meleg barátságba kerültünk. Katolikus voltam, katolikus lapokba írtam, és ez nem maradt titok Eckhardt előtt sem. Azt mondta, tanuljam meg ezt a korszakot és szellemiséget is. Megtanultam. Meg is szerettem.

— *Többször hangsúlyoztad, hogy az ember ne legyen semmilyen -ista. Ismerje — ez a legfontosabb. Mikor írtad első regényed?*

— Ezután következett az első regényem, a *Keresztút* 1937-ben. Ebben az évben fejeztem be az egyetemet, álláshoz nemigen lehetett jutni abban az időben. Megnősültem, és leköltöztünk arra a bizonyos tanyára, Szabadrétre. Ott éltünk egy jó esztendeig, apámékkal, meglehetősen szűkös körülmények között, mert akkor már minden összeomlott. Ott kezdtem írni ezt a regényt, amely Révai katolikus könyvsorozatában jelent meg. Révai ugyanis pályázatot hirdetett magyar katolikus regényre. A regény egy cölibátust megszegő papról, az akkori kiskunsági, alföldi szektákról és a parasztság nehéz helyzetéről szól. Ez a nyomorúság volt aztán a melegágya a szektáknak is. Rögtön botránykönyv is lett belőle, amin rettenetesen csodálkoztam, mert a fran-

cia katolikus irodalmon nőtem föl: Mauriacon, Bernanoson, Claudelon. Azzal a naiv nyíltsággal írtam e „falukutató” kérdésekről, mint amilyenell Lond-vidékének kérdéseiről Mauriac írt. Nos, ennek az lett az eredménye, hogy a regény megjelent, és elkezdtek rajtam verni a port emiatt. A fő vád az volt, hogy meggyalázom a papságot, az alvád pedig, hogy a könyv uszító, mert mint a falukutatók művei, leleplez bizonyos — ma úgy mondanánk — szociális visszáságokat vagy visszaéléseket. Ezután nem publikálhattam a katolikus sajtóban. Egy-két mondat megváltoztatásával újranyomtak íveket, hogy a sorozatba visszakerülhessen a regény. Ezekre a bizonyos, mondjuk lényegtelen terminológiai változtatásokra azzal beszéltek rá, hogy ez a kiadónak is érdeke.

— Említetted Bernanost. 1942-ben a Magyar Csillagban írtad, hogy „nálunk még ma is sok tévhit él a katolikus irodalomról, s ott is, ahol éppen küzdeni kellene a tévhittek ellen. Bernanos megtanított rá, hogy a katolikus irodalomnak sem művészetben, sem világnézetben nem szabad megalkudnia, és legfőbb kötelessége a könyörtelen őszinteség. A katolikus irodalmat nem lehet eladni semmiféle programnak és politikának, mert a katolicizmusnak csak egy politikája lehet, az Evangélium. Az pedig nem gyűlöletre tanít, hanem szeretetre.”

— Ma is ezt tartom. Csak azt tenném hozzá, hogy a „nem lehet eladni semmiféle programnak” kifejezés 1942-ben egészen világos utalást tartalmazott.

— Az életrajzi lexikonban azt írják művészetedről, hogy az „miszticizmus felé hajló”. Mit jelent ez a miszticizmus a számodra? Hiszen ha valaki író, az eleve szenzualista. Ami nincs az érzésekben, az nincs a műben.

— Hogy mi az a miszticizmus felé hajló, ezt azoktól kellene megkérdezni, akik ezt a fából vaskarikát kitalálták. Különbséget kell tennünk a miszticizmus és a misztika között. Mert a misztika jellemző a kereszténységre, mégpedig nemcsak a katolikus egyházra, sőt nemcsak keresztény egyházakra, hanem a buddhizmusra, a zsidó, a mohamedán vallásra is. Ez a vallási életnek egy bizonyos formája, megélési módja, élményvilága és így tovább. Keresztes Szent János misztikus, én azonban soha életemben nem voltam az... Megjegyzem, a miszticizmus rejtélyeskedést vagy szélhámoskodást jelent.

— Mostanában kárhoztatják a Vigiliát azért, hogy a 40-es években távol tartotta magát a politikától. Ugyanakkor a mai irodalomtörténet is kiemeli Móricz Zsigmondnak azt a mondását, hogy „hagyd a politikát, építkezz!”

— Az 1940-es években az íróknak azt mondani, hogy ne politizáljanak, hanem dolgozzanak, annyit jelentett, hogy ne cimboráljanak a náccal, ne alkudjanak meg semmiféle politikai irányzattal, ne engedjenek semmiféle csábításnak.

— A mai irodalomtörténetírásban létezik egy olyan irányzat, amely a 30-as évek végének, a 40-es évek irodalmát sötét és rejtélyes korszaknak tartják.

— Nagyon divatos volt az én nemzedékemről azt állítani, hogy gyávák, meghunyászkodók voltunk, elefántcsonttoronyba menekültünk és így tovább. Az akkori „elefántcsonttorony” — idézőjelben említtem ezt az idióta kifejezést — nem volt. Jó író sosem volt elefántcsonttoronyban. Babits sem. Babits is harcos, kemény, küzdő író volt. Mi is nagyon világosan láttuk, hogy

az országot, a kultúránkat, az egész európai kultúrát valami rettenetes veszedelem fenyegeti. És ez ellen a veszedelem ellen mindent meg kell tennünk, amit lehet. Már csak azért is meg kell tennünk, és már csak azért is láttuk ezt a dolgot, mert nem elméletileg láttuk — a bőrünkön éreztük. Tudtuk, hogy vagy megpróbáljuk föltartóztatni a magunk módján ezt a rohamot, mindenki berakja a bástyába azt az icipici követ, vagy elpusztulunk, lehetlenné válunk.

Amikor a fiam megírta egy *Ezüstkor nemzedéke* című könyvét, vita támadt körülötte, hogy volt-e az ezüstkornak nemzedéke vagy sem. Teljesen mellékes kérdés az, hogy Radnóti az Ezüstkornak nemzedékébe sorolható-e vagy sem? Kétségtelen, hogy bizonyos döntő kérdésekben ennek a nemzedéknek a tagjai között semmiféle lényeges különbség nem volt; izlésbeli különbségek esetleg lehettek, de nagyon kevés. A fontos emberi és irodalmi kérdésekben ennek a generációnak a java éppen úgy, mint a második generáció legjobbjai is, teljesen egyformán gondolkodott, egyformán érzett. Akár sárga csillagot kellett később hordania, akár nem. Szerb Antalnak kellett, Sőtérnek nem kellett, Cs. Szabónak nem kellett, Halász Gábornak kellett, nekem nem kellett, a másíknak megint kellett. Nem az volt a kérdés, hogy zsidó-e, vagy sem. Csak az számított, fasiszta-e, vagy sem. És ebben a kérdésben teljes világossággal voksolt a magyar irodalom java.

— *Mennyire veszel részt az Írószövetség munkájában?*

— Nemigen veszek részt benne.

— *Pedig valamikor megrendezték a költők-műfordítók konferenciáját is.*

— 1972-ig, amíg meg nem betegedtem, rendszeresen részt vettem benne, de mérhetetlen sok időt elvett. Érzésem szerint teljesen fölöslegesek ezek a konferenciázások. Természetesen nem az, hogy összejönnek a világ vagy néhány ország írói, műfordítói — ez rendben van, mert összebarátkoznak, megismerik egymást stb. De az, hogy állandóan, rendszeresen összejöveleteket tartanak, és azon hol előadást, hol vitát rendeznek — ennek szerintem különösebben nagy haszna nincs. Az irodalmi közélet zajlása több lármával mint haszonnal jár. Tapasztalatom szerint a közélet felőrli az embert. Annyi terhet rak rá, annyi minden elfoglaltsággal halmozza el, hogy egész egyszerűen nincs módja arra az elmélyülésre, arra a meditációra, a világban való nyugodt, alapos körülnézésre, megfigyelésre, arra a magába mélyedésre, amiből tulajdonképpen művet tud teremteni. Szóval kifelé dolgoznia, nem befelé mélyülnie. És ez borzasztó.

— *Kik azok, akiket ebben a műfajban mestereidnek tartasz?*

— Nagyon sokat tanultam Schöpflintől, akit még életközéleől láthattam és olvashattam. Az ő kritikai írásain nevelődtünk. A másik, aki szintén nagy hatással volt rám, Péterfy Jenő volt. Azonkívül akár tetszik, akár nem, Gyulay Pál és a francia Saintet-Beuve. S nem a mérges kis Gyulay Páltól tanultam, hanem az elemző Gyulaytól. Attól, aki fogja a művet, megnézi mi az, és azt a művet méri meg megbízható, hiteles, alapos mérlegen. Természetes, hogy Gyulay ízlésének az Arany-Petőfi-féle nemzeti klasszicizmus, népiesség, mindegy, minek nevezzük, felelt meg a legjobban, ez állt hozzá a legközelebb. Péterfy arra törekedett, hogy megragadja, megmutassa, megfogja a műveket,

az írókat, sokkal mélyebbre hatolva az írói alkatba, az írói természetbe, mint Gyulay. Máig fölülmúlhatatlan a Péterfy Kemény-esszéje. Schöpflin kritikai tevékenysége sokkal kevésbé volt látványos, közismerten száraz, szálkás stílusban írt. Ugyanakkor, ha kevésbé hat szálkásnak, mint a maga korában, amikor tűzijátékot rendeztek az esszéisták és kritikusok: Szerb Antal, Cs. Szabó, még Halász Gábor is, aki pedig igyekezett száraz lenni. Schöpflin nem végzett kritikai mutatókat, csak éppen mindig fején találta a szöveget. Mert nagyon lelkiismeretes, alapos volt, és elmélyült figyelemmel olvasta a műveket.

— *Irsz-e kritikákat mostanában?*

— Írok. Nem olyan rendszerességgel, mint azelőtt, mert volt idő, amikor hónapról-hónapra írtam, ami kötetben azután *Olvadás közben* címmel meg is jelent. A *Kutatás közben* az irodalomtörténeti jellegű kritikákat tartalmazza. De bizonyos feladatokat ma is szívesen vállalok.

— *Mi volt a legutolsó?*

— Csorba Győző műfordítás-kötetéről írtam. Nagy örömmel, mert kitűnő fordítónak, nagyon jó költőnek és kitűnő embernek tartom. Azután Sőtér *Werthertől Szilveszterig* című igazán jelentős, okos, szép tanulmánygyűjteményéről. Az ilyen föladatokat különösen szeretem, mert irodalomtörténetről van szó, amiben otthon érzem magam és kedves területem. Ezt nagy élvezettel olvastam, és nagy örömmel írtam meg róla — nem is annyira csak róla, mint inkább Sőtérről, az irodalomtörténészről a véleményemet. Nem akarom az egész jelenséget megmutatni, de az az érzésem, hogy egyszer valahol világosan, egyértelműen meg kell mondani, mit köszönhetünk neki.

— *Mintha Sőtér félre volna állítva egy kicsit.*

— Nem tudom, félre van-e állítva, vagy ő maga húzódik egy kicsit félre, mert regényt ír... Moldovától hallottam egyszer: „most fellöttek — mondta —, és aztán majd levadásznak”. Mindig vannak, akiket nálunk az irodalmi élet fellő, és akár azok 2–3 évig azért lebegnek fenn, hogy legyen kire lőni. Aztán három vagy négy év múlva levadászva leesnek. Akkor már nem érdekelt senkit, holott lehet, hogy éppen a legjobb dolgait írja. De akkor már kiment a divatból. Sőtér esetében világosan meg kell mondanunk azt, hogy jórészt neki köszönhető a magyar irodalom helyes egyensúlyának a visszaállítása. Én nem akarok semmiféle kritikát gyakorolni Lukács György felett, nem is vagyok illetékes, nem is értek hozzá. Nyilvánvalóan egészen nagy-szabású, kiváló szellem volt a maga területén. Nézetem szerint az irodalomhoz, mint irodalomhoz — nem értett. Vagy valami egészen más szempontból tárgyalta. Saját vitatható vagy nem vitatható elméletei illusztrációjául használta. A magyar irodalmat pedig provinciális, jelentéktelen dologként fogta fel. Pedig minden irodalom abban a formában és úgy értékes, ahogyan van. Egy nép irodalmát nem lehet kitörölni a világirodalomból azért, mert az egy bizonyos népnek az irodalma, mert az a magyar irodalom — a magyar irodalom sajátágaival, és az nem a francia, a német, vagy az angol irodalom. Minden a saját fejlődésének a törvényei és lehetőségei szerint mozog. Arany Jánost nem úgy kell vagy lehet értelmesen mérlegelni, helyét meghatározni,

hogy a kései korszakában, az Őszikékben, magyar Baudelaire. Arany János úgy nagy, hogy ő Arany, a maga Arany János-i mivoltában. Ezek — németül kell mondanom — in sich, a maguk mivoltában is értékek, és a magyar irodalom fejlődésében, ebben a folyamatos, huzamos életben jelentenek élő értéket.

Lukács György viszont ezt az életet, ezt az élő folyamatosságot nem becsülte sokra, talán nem is ismerte eléggé vagy nem is akarta eléggé ismerni. Bizonyos körülmények között még egy kicsit meg is bélyegezte. Lásd *Az ember tragédiájáról* szóló nézeteit. Pedig e madáchi mű nem úgy mérendő, mint a magyar Faust. Sőtér vállalkozása, a hatkötetes irodalomtörténet, és egész munkássága ezeket az annak idején divatos elcsuszamlásokat igazította ki, rakta szépen helyre.

Pergel Ferenc

RÓNAY GYÖRGY

Hullámének*

*Hullám vagyok a tengeren, de a tenger is én vagyok,
mert egész a rész is, ha az egész ereje benne ragyog.*

*Egész a rész is, ám esendőbb. Az igaz egész örök.
Tenger marad a tenger, de én a gáton összetörök.*

*Szétomló testem permetegén áttör a hajnali nap.
A tenger él, de egy pillanatig én voltam gazdagabb.*

*A tenger csak szüli a napot. Én nap voltam percre, mert
a nap egy parányit önmagából egy percre belémlehel.*

*Ragyogtam s meghalok. A tenger tárt öle újra benyel,
s új hullámraj dagad méhében holt testem részeivel.*

*A tenger hatalmas úr, de én holtan is vagyok akkora.
Ő szül, de nélkülem nem születik új hullámok hada.*

*S mi nagyobb: alkotni abból, ami van, új s újabb életeket,
vagy lenni anyagnak és erőnek, miből alkotni lehet?*

* Megjelent a Nemzeti Újságban 1933. aug. 6-án.